

**„Mali sme páchatel'ov a nemali sme trestný čin.
Ten musel byť... hľadaný“.
Činnosť komisie pre vyšetrovanie príslušníkov Ukrajinskej
povstaleckej armády (banderovcov) v Československu
v rokoch 1947 – 1948***

MAREK SYRNÝ – MICHAL ŠMIGEL

*Katedra histórie, Filozofická fakulta,
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici*

"We had the perpetrators, but we didn't have a crime. It had to be... sought out." The activities of the commission investigating members of the Ukrainian Insurgent Army (Banderites) in Czechoslovakia in 1947–1948

Abstract: As a result of combat operations by the Czechoslovak army and security forces aimed at eliminating units of the Ukrainian Insurgent Army (UIA), which had been crossing Czechoslovak territory into the American zone in Germany since June 1947, and in view of the increasing number of Ukrainian insurgents captured and surrendering to the Czechoslovak authorities, there was a need for their lawful investigation and possible prosecution for crimes committed on the territory of the country. As part of this, the Czechoslovak Ministries of Defense and the Interior proceeded to establish a special investigative body called the "Commission for the Investigation of Crimes Committed by Bandera's Bands on the Territory of the Czechoslovak Republic." Its task was to investigate the activities of the UIA units in Czechoslovakia from a criminal law perspective and to prepare the groundwork for the prosecution of captured and surrendered Ukrainian partisans. During the Commission's activities, a total of 132 captured Ukrainian insurgents were interrogated between October 1947 and February 1948, and criminal charges were brought against them. From the perspective of today's research into the activities of the UIA in Czechoslovakia, the Commission's general findings regarding the organization and activities of UPA units in 1945–1946 and especially in 1947 summarized in the final documents, are particularly interesting. Although these summaries of the Commission do not always correspond to the current state of research on the activities of Ukrainian insurgents in Czechoslovakia and are largely biased by the political assessment of the UIA at the time, they nevertheless provide a wealth of valuable original information and are a valuable research source.

Keywords: Ukrainian Insurgent Army, UIA raid on the West, UIA investigation, Czechoslovakia 1947–1948.

* Štúdiá je výstupom z grantového projektu VEGA č. 1/0537/24 „Pôsobenie ukrajinských emigrantských organizácií a vojenských formácií na Slovensku v 20. – 40. rokoch 20. storočia“.

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2025.28.02.05-25>

Z vojensko-bezpečnostného hľadiska sa rok 1947 na Slovensku, resp. v Československu niesol v znamení boja s oddielmi Ukrajinskej povstaleckej armády (UPA; tzv. banderovcami), ktoré pod vplyvom situácie v Poľsku od júna 1947 prechádzali cez československé územie do americkej okupačnej zóny v Nemecku. Ich prienik na územie republiky súvisel s Akciou „Visla“, ktorú poľské bezpečnostné orgány spustili v apríli 1947. Bola zameraná na totálne vysídlenie ukrajinskej menšiny z jej sídelnej oblasti v juhovýchodnom Poľsku (deportovanej a rozptýlenej do severozápadných regiónov Poľska) a definitívnu likvidáciu ukrajinského podzemia odporu v krajine¹. Z tohto dôvodu sa vedenie ukrajinského podzemia rozhodlo ukončiť svoju činnosť v Poľsku – časť oddielov UPA dostala rozkaz prejsť na územie sovietskej Ukrajiny (pokračovať v boji so sovietskym zriadením), druhá časť oddielov UPA mala prejsť územím Československa do západného Nemecka. Rozkaz na organizovaný prechod na Západ dostali sotne (roty) UPA „Hromenko“, „Burlaka“, „Krylač“, „Lastivka“ (tri posledné sa spojili a veliteľsky podriadili „Burlakovi“), a neskôr aj „Brodyč“.² Súčasne z územia Poľska odchádzali aj menšie skupiny z civilného „podzemia“ Organizácie ukrajinských nacionalistov (OUN) a tiež drobné skupinky, resp. jednotlivci, ktorí sa z rôznych príčin odlúčili od svojich oddielov, resp. z oddielov UPA dezertovali.

V dôsledku bojových akcií československej armády a útvarov národnej bezpečnosti nasadených na likvidáciu oddielov UPA prechádzajúcich do západného Nemecka, ako aj vzhľadom na pribúdajúci počet zajatých ukrajinských povstalcov a tých, ktorí sa československým orgánom dobrovoľne vzdali, celkom logicky vystala potreba ich vyšetrovania a trestného stfhania (minimálne ako ozbrojeného elementu nelegálne vniknutého na územie krajiny a páchajúceho tu trestnú činnosť). Z tohto dôvodu pristúpili relevantné štátno-bezpečnostné ministerstvá obrany a vnútra Československa k vytvoreniu špeciálneho vyšetrovacieho orgánu pomenovaného ako *Komisia pre vyšetrovanie zločinov banderovských*

¹ Podrobnejšie vid': HALCZAK, Bohdan: *Akcja „Wisla“ w 1947 roku. Aspekty prawne*. Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski, 2022.

Celkový stav ukrajinského podzemia v juhovýchodnom Poľsku bol v prvom polroku 1947 (podľa poľských zdrojov) okolo 2 500 osôb, z toho 1 770 vojakov UPA a 720 členov civilnej siete OUN. Na druhej strane veliteľstvo VI. vojenského okruhu UPA „San“ deklarovalo počet príslušníkov UPA v počte 1 390 osôb sústredených do 17 sotní a presne neuvedený počet členov civilného podzemia. В'ЯТРОВИЧ, Володимир: *Рейду УПА теренами Чехословаччини*. Торонто – Львів: В-во «Літопис УПА», 2001, s. 98.

² HALCZAK, Bohdan: Próby przebiecia się oddziałów UPA z Polski przez terytorium Czechosłowacji do Niemiec w 1947 r. In: *Acta historica Neosoliensia*, tom. 9, 2006, s. 158-165.

tlúp na území ČSR. V oficiálnom oznámení Ministerstva národnej obrany (MNO) ČSR z 20. septembra 1947 bola potreba zriadenia tejto zvláštnej vyšetrovacej komisie zdôvodňovaná nutnosťou „súdneho prerokovania trestných činov zajatých alebo vzdajúcich sa banderovcov, páchaných na území ČSR“³. Navyše, ako podotýka historik Miroslav Kmeť, zaistení ukrajinskí povstalci sa stávali cenným zdrojom informácií spravodajského a vojenského charakteru, ktoré mohli byť využité pri likvidácii oddielov UPA ešte prechádzajúcich územím krajiny, ale aj ako „artikel“ spolupráce so susednými krajinami a spojencami, príp. ich spravodajskými inštitúciami⁴.

Zriaďovateľom *Komisie pre vyšetrovanie zločinov banderovských tlúp na území ČSR* (ďalej Komisia) bol Hlavný štáb (HŠ) MNO, pričom väčšinu jej členov menovali, resp. tí pochádzali z rezortu Ministerstva vnútra (MV) ČSR, čím sa prelínali kompetencie a vzťahy oboch ministerstiev. Dňa 22. septembra 1947 sa v budove HŠ MNO v Prahe konala porada zástupcov oboch silových rezortov, ktorá mala konkrétnejšie precizovať zloženie komisie, jej ciele a prostriedky, ktorými mala disponovať⁵. Samotná Komisia bola oficiálne ustanovená prípisom HŠ MNO z 29. septembra 1947 (podpísaným náčelníkom HŠ arm. gen. Bohumilom Bočekom) a za jej členov boli vymenovaní: plk. just. sl. JUDr. Valentin Mičulka – predseda komisie (menovaný za Zemské veliteľstvo Sboru národnej bezpečnosti – ZV SNB v Prahe), ktorého neskôr (zrejme v januári 1948) vystriedal vo funkcii Dr. Hoblík; plk. správ. sl. Rudolf Košťák (ZV SNB Brno); škpt. pech. Štefan Ledník (5. odd. HŠ MNO); mjr. just. JUDr. Ondrej

³ Archív bezpečnostných složek (ABS), Praha, f. 307 (Banderovci), sign. 307-103-1, Ustavení Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup.

⁴ KMEŤ, Miroslav: Zajetí banderovci vo svetle protokolov. In: *Vojnová kronika*, roč. 2, 2013, č. 1, s. 47.

Treba upozorniť, že od januára do augusta 1947 československí orgány najprv takmer okamžite zajatých príslušníkov UPA odovzdávali poľským bezpečnostným orgánom (ide asi o 67 osôb), často krát aj bez riadne spísaných s nimi protokolov a evidencie. V auguste 1947 sa deportácie zajatých ukrajinských povstalcov do Poľska zastavili. Pravdepodobne neboli vydávané osoby, ktoré sa vzdali dobrovoľne (československé vojenské velenie im „garantovalo“ nevydanie do Poľska – aspoň tak bolo uvedené v letákoch, ktoré sa lietadlami zhádzovali nad miestami výskytu oddielov UPA). Následne si zrejme vojenské orgány uvedomili, že zaistení banderovci sú zdrojom cenných „informácií spravodajského a vojenského charakteru“ pri ďalšej likvidácii UPA na území Československa. Zaistených vojakov UPA tak začali sústreďovať v internačných táboroch v Brezne nad Hronom, Banskej Bystrici a Košiciach, neskôr už len v Košiciach. Pozri: ONDRÁK, Vlastimil: *Losy członków Ukraińskiej Powstańczej Armii i Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów internowanych w Czechoślówacji podczas „Akcji B”* / „Wielkiego rajdu na Zachód”. In: *Ukraińcy i ich sąsiedzi na przestrzeni wieków. Tom III*. Pod red. R. Drozda a B. Halczaka. Słupsk – Warszawa: UTHP – AP w Słupsku, 2022, s. 464, 485-487.

⁵ ABS, f. 307-103-1, Ustavení Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup.

Marek (z Hlavného veliteľstva Národnej bezpečnosti – HVNB v Bratislave; ako konkrétny zástupca Povereníctva vnútra (PV) SNR bol však menovaný až 2. októbra 1947)⁶. Súčasne pre každého člena komisie sa pridelovalo osobné auto so šoférom a písací stroj aj s gážistom. Tí mali mať k dispozícii aj osobnú stráž – dvoch samopalníkov⁷.

V súvislosti s prípravami na skorý začiatok činnosti komisie boli koncom septembra 1947 vydané HŠ MNO ustanovovacie smernice na zabezpečenie chodu tohto špeciálneho vyšetrovacieho orgánu. Za sídlo komisie bola určená Banská Bystrica, kde sa dlhodobejšie nachádzal aj štáb armádnej operačnej skupiny „Teplíce“ zostavenej s cieľom likvidácie oddielov UPA na Slovensku. Inštrukcie určovali Komisii zobrať so sebou do Banskej Bystrice všetky dovtedajšie písomnosti spojené s činnosťou UPA na území ČSR – osobné záznamy a výsluchové protokoly už spísané so zaistenými príslušníkmi UPA⁸, resp. protokoly s poškodenými občanmi a svedkami zostavené na staniách SNB, dokumentáciu ministerstva obrany či vnútra, resp. Povereníctva vnútra. Zároveň mali byť tieto materiály na výzvu Komisie doplnené stanicami SNB ešte o chýbajúce údaje o trestnej činnosti UPA v tom-ktorom priestore Československa. Informácie o pôsobení banderovcov na území krajiny sa prostredníctvom dôstojníka 5. odd. HŠ MNO získavali tiež z písomných materiálov vojenských jednotiek nasadených proti UPA (vojenské denníky, rozkazy, hlásenia atď.), správ vojenského spravodajstva, ako aj z dokumentov pochádzajúcich z proveniencie Finančnej stráže (FS).

V súlade s inštrukciami Komisia mala postupovať – a v prevažnej miere aj postupovala – podľa dopredu naplánovanej schémy vypočúvania ukrajinských povstalcov a odhaľovania ich predpokladanej trestnej činnosti. Najskôr si zostavila časový a priestorový prehľad trestných činov spáchaných, resp. pripisovaných UPA na území Československa. Následne mala Komisia, vychádzajúc z tohto prehľadu, vypočítať tých banderovcov, ktorí sa v tom čase nachádzali v priestore, kde boli spáchané inkriminované udalosti a pripadalo do úvahy, že ich uskutočnili. Pritom v ustanovovacích smerniciach sa doslovne pripomínalo, že práca Komisie má vo všeobecnosti smerovať k tomu, aby sa jej nakoniec „podarilo usvedčiť čo možno najväčší počet banderovcov z kvalifikovaných trestných činov“. Ako to neskôr konštatovala záverečná správa Komisie z 12.

⁶ ABS, f. 307-103-1, Ustanovení Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup na území ČSR.

⁷ ABS, f. 307-103-1, Dodatek k Ustavení Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup.

⁸ Výsluchové protokoly, ktorými disponovali členovia Komisie boli rôznej proveniencie – predovšetkým zo spravodajských oddelení vojenských jednotiek, spravodajstva veliteľstva „Teplíce“ a spravodajských útvarov veliteľstiev jednotlivých vojenských oblastí, ďalej jednotlivých odbočiek Štátnej bezpečnosti (OŠB), stanií Národnej bezpečnosti, SNB – útvaru „Slovensko“ atď.

februára 1948: „Mali sme páchatel'ov a nemali sme trestný čin. Ten musel byť v tom ohromnom množstve prípadov takto hľadaný.“⁹ Inými slovami, popri čisto právnej stránke veci existovala aj politická požiadavka usvedčiť UPA z trestnoprávneho hľadiska a ich činnosť kriminalizovať (samotný názov vyšetrovacieho orgánu – „Komisia pre vyšetrovanie zločinov banderovských tlúp na území ČSR“ – tomu zreteľne dosvedčuje).

Komisia mala už pri začatí svojej práce k dispozícii aj odporúčanú štruktúru otázok, ku ktorým mali členovia Komisie nájsť odpovede prostredníctvom výpovedí zajatých príslušníkov UPA, resp. svedkov. Takto sa napríklad zisťovali trestné činy ilegálneho prekročenia československej hranice, nepovolené nosenie zbrane, členstvo v ilegálnej ozbrojenej organizácii, krádeže, obmedzovania osobnej slobody, vraždy civilného obyvateľstva či zabitie československých vojakov, príslušníkov NB či FS a ich okradnutie. Mali sa tiež hľadať súvislosti s možným spojením s cudzou veľmocou. Okrem týchto trestných činov sa hľadali akékoľvek ďalšie prečiny postihované trestným zákonom, zákonom na ochranu republiky, resp. niektorým vedľajším zákonom ako napríklad poškodenie cudzieho majetku, podvod a pod. Komisia mala za úlohu špeciálne sa zameriavať aj na prešetrenie prípadov spolupráce (a pomoci) československého civilného obyvateľstva a predovšetkým vojenských osôb a štátnych zamestnancov s členmi UPA¹⁰. Inštrukcie pre prácu Komisie zároveň ustanovovali, že tí príslušníci UPA, ktorým nebude možné dokázať trestné činy vykonané na území Československa, budú po dohode MNO a MV ČSR odovzdaní poľským bezpečnostným orgánom¹¹.

Ešte pred tým, ako Komisia začala 2. októbra 1947 reálne svoju činnosť¹² (oficiálne od 1. októbra 1947), navštívili jej členovia Dr. Vagača na Povereníctve vnútra v Bratislave, kde dostali aj konkrétnejšie organizačné direktívy. Okrem už spomínaných dvoch samopalníkov ako osobnej ochrany, auta a písacieho stroja pre každého člena Komisie, bol im zvlášť pridelený aj zapisovateľ z MV a rotmajster z MNO v Prahe¹³.

⁹ ABS, f. 305 (Ústredna Státní bezpečnosti Praha), sign. 305-143-1, Závěrečná zpráva Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup na území ČSR.

¹⁰ V prípade zistenia spolupráce s UPA osôb spadajúcich pod vojenskú trestnú právomoc mali byť odovzdávané aj s príslušnými písomnosťami vojenskému prokurátorovi. Na civilné osoby sa malo podávať trestné oznámenie na krajskom súde v sídle bydliska obvineného. ABS, f. 305-143-1, Závěrečná zpráva Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup na území ČSR.

¹¹ ABS, f. 305-143-1, Závěrečná zpráva Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup na území ČSR.

¹² ABS, f. 307-103-1, Odpověď k Ustanovení Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup na území ČSR.

¹³ ABS, f. 307-103-1, Ustanovení Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup na území ČSR.

Po zozbieraní a roztriedení relevantných vojenských i policajných hlásení a spisových materiálov viažucich sa k činnosti UPA na území Československa sa pristúpilo k vypočúvaniu jednotlivých zaistených ukrajinských povstalcov. Komisia rozdelila vypočúvaných do zhruba 40 skupín. V jednotlivých skupinách sa pritom nachádzali členovia oddielov UPA a niekedy iba jednotlivci, ktorí postupovali územím Československa spoločne¹⁴. Samostatne boli vyšetrovaní kuriéri, jednotlivci či menšie skupinky civilnej siete OUN alebo jednotlivci, ktorí sa na vlastnú päsť potulovali či prechádzali územím Československa po rozbití svojej pôvodnej jednotky.

Po vytvorení vyšetrovaných skupín väčšinou nasledovalo určenie vedúcej osoby skupiny, ktorej výpoveď tvorila jadro informácií. Na ich základe sa pristupovalo k doplneniu vypočutím ostatných členov skupiny. Pri menších vyšetrovaných skupinách s rovnocenným postavením jej členov mali ich výpovede približne rovnakú výpovednú hodnotu. Prirodzene, veľmi záležalo na celkovom postavení, inteligencii a vzdelaní zaistených ukrajinských povstalcov. Vyššie hierarchicky umiestneným členom UPA bola venovaná značnejšia pozornosť (napr. veliteľia sotní „Burlaka“, „Brodyč“; dôstojníci „Zenko“ a iní) a spravidla vypovedali obširnejšie aj k celkovej organizácii UPA a OUN (v Poľsku, na Ukrajine, v emigrácii) a mali prirodzene aj väčší prehľad o prieniku vlastnej, resp. ostatných skupín do Československa.

So všetkými vypočúvanými boli spravidla riadne spísané protokoly výpovedí (prípadne sa ich výpovede konfrontovali s už vytvorenými protokolmi vojenských a policajných orgánov, ktoré previedli ich prvotný výsluch). Úvod protokolov tvorili základné personálie¹⁵. Samotné texty protokolov sa venovali životopisom vypočúvaných, hlavne však v súvislosti s ich účasťou či aktivitami a kariérou v ukrajinskom podzemnom

¹⁴ Išlo o menšie skupinky, do ktorých boli príslušníci sotne zadelení svojimi veliteľmi. Napríklad „Burlaka“ v pohorí Malej Fatry na Slovensku v polovici augusta 1947 rozdelil svoj oddiel na sedem skupín. Veliteľ „Brodyč“ podobne pri prechode československej hranice (blízko Jablunkova a Mostov 26. – 29. septembra 1947) rozdelil svoju sotňu na päť skupín, ktoré sa ďalej triestili na jednotlivcov postupujúcich Moravou samostatne.

¹⁵ Pozostával z mena, pseudonymu, dátumu a miesta narodenia, rodinného stavu, povolania, náboženskej a národnostnej príslušnosti, mien rodičov, dosiahnutého vzdelania, jazykových znalostí, vojenskej služby v iných armádach, posledného trvalého bydliska, trestného stfhania v minulosti a súčasného väzobného umiestnenia (v tom čase zväčša v Banskej Bystrici alebo v Košiciach). Vid' publikované protokoly zajatých príslušníkov UPA: ŠMIGEL, Michal (ed.): *Letopis UPA. Tom. 53. UPA vo svetle slovenských a českých dokumentov (1945 – 1948). Kniha 2: Reid UPA do západnej Európy (1947): československá cesta.* [online]. Toronto – Lviv: Vyd. „Litopys UPA, 2017, s. 505-1044, [cit. 2025-11-01]. Dostupné na internete: <https://litopysupa.com/wp-content/uploads/2019/01/Tom_53_UPA_v_svitli_slovenskykh_ta_cheskykh_dokumentiv_19451948_Knyha_2_Reid_UPA_u_Zakhidnu_Yevropu.pdf>

hnutí¹⁶. Dôležité údaje sa týkali spôsobu samotného vstupu do jednotiek UPA, okolností, ktoré ho sprevádzali, chronologických súvislostí, celkového diania v „materskom“ regióne. Popri tomto všetkom sa osobitný dôraz kládol na činnosť jednotlivca, pohyb vlastných a aj iných oddielov (pokiaľ bolo známe) bezprostredne na území Československa (detailne, s popisom zajatého, jeho výzbroje a výstroje). Vyšetrovatel'ov zaujímala presná trasa prechodu územím krajiny, spôsob zaobstarávania materiálnych potrieb, správanie sa k obyvateľstvu (a obrátene), bojové strety s československými vojenskými a bezpečnostnými útvarmi, priznanie sa k prečinom a pod. Osobitný zreteľ sa kládol na to, koho dotyčný člen UPA poznal na území ČSR, kto z domácich pri prechode pomáhal, kto donášal správy o lokácii československých vojakov a Bezpečnosti (zvlášť sa pátralo po tzv. ubytovateľoch), či má príbuzných v Československu alebo inej cudzine, či bol vyšetrovanec fotografovaný (a kedy), či dotyčný pozná niekoho, kto vedel po slovensky alebo česky medzi partizánmi, resp. či bol českej, alebo slovenskej národnosti, či UPA podporovala gréckokatolíckych kňazov (a naopak), znalosť prítomnosti vysielачky, kto prišiel k oddielu z Nemecka či ČSR, kto sú tzv. bieli partizáni na Slovensku, vedomosti o politických pomeroch v ČSR, Poľsku a pod.¹⁷

Po vypočutí jednotlivých členov skupiny UPA a zostavení približného itinerára ich putovania československým územím sa pristupovalo ku konfrontácii oficiálnych československých písomností súvisiacich s ich aktivitami a hľadanými trestnými činmi, ku ktorým sa priznávali povstanci vo svojich výpovediach. Pri prílišných kontroverziách medzi výpoveďami členov skupín a pri veľkej rozdielnosti medzi úradmi udávanými trestnými činmi a priznanými prečinmi zajatcov, sa relevantní členovia skupín vypočúvali opakovane. Ak bol vyšetrovatel' presvedčený, že tá-ktorá skupina sa v čase uskutočnenia konkrétneho deliktu nachádzala v blízkosti miesta činu a charakter či priebeh uskutočnenia trestného činu zodpovedal jej „rukopisu“, bola skupina viac-menej automaticky

¹⁶ Vyšetrovatel'ov zaujímal vzťah ukrajinského obyvateľstva k nemeckým okupačným vojskám a úradom v čase 2. svetovej vojny, ako aj všetky informácie, ktoré konkrétny zdroj dokázal vypovedať o ukrajinských štruktúrach (OUN, UPA). Zvláštny záujem tvorili všetky dostupné personálne záležitosti jednotlivých rovin štruktúry či hierarchie UPA, čiže konkrétne mená od strelcov, veliteľov rojov, čiat, sotní až po vyššie veliteľské kádre a vedúcich („providnykiv“) jednotlivých regiónov (rajónov, nadrajónov) v štruktúre OUN. Ďalšími zisťovanými skutočnosťami u vypočúvaného boli vedomosti o dejinách Ukrajiny a hlavne ukrajinského hnutia, politické ciele a ideová náplň UPA, tlačoviny UPA, hodnotenie udalostí najmä posledného obdobia, účelu či zmyslu boja, čo sa však týkalo predovšetkým elity „banderovských tlúp“, teda veliteľov sotní, politických „referentov“, členov civilnej siete, vlastníctvo československých peňazí, resp. amerických dolárov a spolupráca so zahraničnými štátmi. Vid': ŠMIGEL, M. (ed.): *Letopis UPA. Tom. 53.*, s. 505-1044.

¹⁷ KMEŤ, M.: *Zajatí banderovci vo svetle protokolov*, s. 48-49.

z daného činu aj obvinená. Viackrát sa však stávalo, že vyšetrovatel' neskľzol k apriórному pripisovaniu trestnej činnosti na účet v okolí sa nachádzajúcej skupiny. Pokiaľ uskutočnenie zločinu nekorešpondovalo so spôsobom ostatných aktivít vykonaných skupinou, požadoval ďalšie vyšetrovanie iných skupín nachádzajúcich sa v priestore. Stávalo sa tiež, že časť trestných činov spáchaných ukrajinskými partizánmi či im pripisovaná zostala nevyjasnená. Potom z nich všeobecne obvinili tie známe skupiny, ktorým sa podarilo prebiť na Západ, resp. boli pripísané na úkor bližšie nezistených skupín UPA. V niektorých prípadoch však aj samotní vyšetrovatelia Komisie konštatovali, že ten či onen trestný čin nebol spáchaný príslušníkmi UPA (aj keď z neho boli civilnými osobami či štátnymi orgánmi obviňovaní „banderovci“) a musel byť vykonaný inou neidentifikovanou ozbrojenou skupinou (nevynímajúc domácej).¹⁸ Výsluchy boli, samozrejme, prioritne zamerané na rok 1947, kedy došlo k reálnemu bojovému nasadeniu, ale úplne zabudnuté neostali ani rejdy (prieniky) oddielov UPA z juhovýchodného Poľska z augusta – septembra 1945 a apríla 1946.

Asi dva týždne po začatí prác Komisie, táto prijala aj špeciálne pravidlá pre stráženie zajatých členov UPA. Dovtedajšia prax v ich väznení nebola príliš rigorózná a hrozilo nebezpečenstvo ich úniku. To najmä v prípade zistenia, že napriek sľubom československých orgánov pri ich dobrovoľnom vzdaní sa, môžu byť i tak odovzdaní na súdenie do Poľska. Paradoxne, strážne pravidlá prijaté Komisiou 17. októbra 1947 vyznievajú v kontexte neskoršej väzenskej reality – ktorá umožnila samotnému Burlakovi relatívne ľahký útek z väzenia v Košiciach¹⁹ – ako klasické, nikdy nenaplnené želanie vyšetrovatel'ov. Rozkazy pre stráženie banderovcov by sa dali v stručnosti charakterizovať ako snaha, aby sa viacerí banderovci nemohli stretávať vo vnútorných priestoroch internácie a aby vonkoncom neprichádzali do styku s okolitým svetom (čo však v konečnom dôsledku bolo nielen nedodržiavané, ale aj hrubo porušované zo strany väzenských orgánov). Bola vznesená požiadavka, aby s internovanými príslušníkmi UPA bolo manipulované len na priamy rozkaz

¹⁸ ABS, f. 307-103-1. Agenda Komisie.

¹⁹ Po zaistení „Burlaka“ väzníci a vypočúvali v Žiline, kde sa stretol aj s ministrom obrany ČSR. Neskôr ho previezli do Brezna nad Hronom a následne do zajateckého tábora pre príslušníkov UPA v Štefánikových kasárňach v Košiciach. Odtiaľ sa mu podarilo 12. februára 1948 aj so štyrmi spolubojovníkmi ujsť. Na úteku si následne svoj čin rozmysleli a rozhodli sa k dobrovoľnému návratu. Večer 13. februára 1948 sa prihlásili na horárni Jahodná pri Košiciach a boli vrátení do košického väzenia. ABS, f. 305-143-1, Útek a chytenie Burlaka – dialnopisná správa zo 14. februára 1948. Podrobnejšie vid': GAJDOŠ, Marian – KONEČNÝ, Stanislav: Volodymyr Ščyhel'skyj – Burlaka a jeho košická anabáza. In: *Ozbrojený protikomunistický odpor v krajinách strednej a východnej Európy (1944 – 1953)*. Zost. M. Šmigel'. Banská Bystrica: Belianum, 2019, s. 383-397.

Komisie a z jej vedomia.²⁰

MNO resp. MV ČSR či iné centrálné štátne inštitúcie do istej miery zasahovali do vyšetrovania zaistených povstalcov aj v iných smeroch. Napríklad v prvej polovici decembra 1947 rezort vnútra urgoval, aby boli čo najskôr (prednostne) vyšetrení tí príslušníci UPA, ktorí by pripadali do úvahy ako vykonávatelia vraždy predsedu MNV v obci Hory (okres Dačice). Organizácia pri vyšetrovaní príslušníkov UPA však nefungovala vždy primerane, čo dokazuje aj tento prípad, kedy ani Komisia ani HV SNB v Prahe nevedeli, kde sa zaistení inkriminovaní banderovci nachádzajú²¹.

Po dvoch mesiacoch svojho pôsobenia v Banskej Bystrici rozhodol HŠ MNO v Prahe 28. novembra 1947 o premiestnení Komisie do Košíc. Udialo sa tak kvôli technickým problémom, ktoré vznikali rozdielnosťou lokalizácie zaistených banderovcov v Košiciach a sídlom Komisie v Banskej Bystrici. Začiatkom decembra 1947 (podľa iných zdrojov až od 12. decembra 1947) sa činnosť Komisie presunula do Košíc, kde mala zajatých príslušníkov UPA viac „po ruke“ pre vyšetrovania. Pri tejto zmene sídla komisie došlo aj k zmene na poste jedného člena Komisie – škpt. Štefana Ledníka vystriedal kpt. Zdeněk Decker²².

Je pozoruhodné, že v decembri 1947 dochádza tiež k zvýšeným apelom najvyšších vojenských a bezpečnostných orgánov na Komisiu o potrebe vyšetrenia a hlásenia všetkých chybných počínov oddielov SNB a československého vojska, ktoré vyplynú z vypočúvaní ukrajinských povstalcov. Doslovne sa žiadalo: „zistiť, či boli nejaké vplyvy, resp. kto sa pričínil o to, že boj proti bandám UPA trval tak dlho a mal také obete (...), všímať si každej známky nedisciplíny, zbabelosti, nedostatku odvahy a odporu, nedostatočného výcviku a iných chýb a nedostatkov...“.²³ Je otázne, či tento zvýšený záujem o hľadanie chýb v armáde a v SNB nemal politický podtext pátrania po „vnútornom nepriateľovi“ či „reakcii“ v akejkoľvek podobe práve v orgánoch, ktoré komunisti plne neovládali, ale usilovali sa o to. Faktom je, že neskôr skutočne dochádzalo k obviňovaniu niektorých vojakov či príslušníkov SNB, resp. FS z neaktivity až

²⁰ ABS, f. 305-143-1, Strážne pravidlá pre stráženie banderovcov.

Zo zaistenia v Košiciach, resp. z vyšetrovania v Banskej Bystrici bol napr. 21. októbra 1947 odvedený na výsluchy na HŠ MNO v Prahe Lubomyr Bachtalovskij – „Zenko“. Oficiálne bol „Zenko“ predvedený preto, aby z jeho výpovedí o spôsobe boja UPA mohol HŠ MNO určiť lepšiu taktiku likvidácie oddielov UPA pohybujúcich sa po krajine. ABS, f. 305-143-1, Es-kortování zajatého banderovce „Zenko“ na Hlavní štáb.

²¹ ABS, f. 307-103-1, Agenda Komisie.

²² ABS, f. 307-103-1, Premiestnenie Komisie pre vyšetrovania zločinov spáchaných banderovcami na území ČSR.

²³ ABS, f. 307-103-1, Vyšetřování banderovských zločinů – závady zjištěné u jednotek SNB a vojska.

podpory UPA²⁴.

Počas činnosti *Komisie pre vyšetrovanie zločinov banderovských tlúp na území ČSR* bolo do 12. februára 1948 (vypracovania záverečnej správy) vypočítaných celkovo 132 ukrajinských povstalcov. Medzi vypočítanými boli aj tri ženy, jeden Nemec²⁵ a jeden Slovák. Na siedmich vypočítaných v súvislosti s činnosťou UPA v Československu neboli vypracované vôbec žiadne trestné udania k ďalšiemu pokračovaniu, keďže Komisia uznala, že neboli členmi ani UPA, ani OUN, resp. sa aktívne nepodieľali na ich činnosti. Na základe dovtedy zhromaždených písomných materiálov (hlásení staníc NB, SNB či FS, písomností vojenských jednotiek, výpovedí civilných svedkov a predbežne vyšetrovaných príslušníkov UPA do októbra 1947 – pred ustanovením Komisie), ako aj nových, komplexnejších výpovedí všetkých zajatých ukrajinských partizánov či svedkov, vypracovala Komisia celkovo 114 trestných oznámení pre ťažké zločiny (pokus o vraždu, lúpež, krádež so zbraňou, vydieranie, obmedzovanie osobnej slobody, násilie proti štátnym orgánom atď.). Ďalších 5 trestných oznámení sa zakladalo iba na prečinoch proti zákonu na ochranu republiky (prevažne delikty politického charakteru). Poslední traja príslušníci UPA boli síce vyšetrovaní, ale k 12. februáru 1948 nebolo na nich ešte vypracované trestné oznámenie. Po ukončení vyšetrovania a vypracovaní trestných oznámení zostávalo 51 vyšetrovaných v internačnom tábore pre zajatých príslušníkov UPA v Košiciach (až do rozhodnutia MNO ČSR), 37 ich putovalo do väznice krajského súdu v Košiciach, 31 do väznice krajského súdu v Banskej Bystrici, po jednej osobe

²⁴ Typickým príkladom vyšetrovania správnosti postupu príslušníkov Národnej bezpečnosti (NB) pri strete s banderovcami sú prípady z propagandistického rejdu UPA v apríli 1946. Vtedy prichádzali príslušníci Bezpečnosti, slúžiaci v staniách NB na severovýchodnom Slovensku (Nemcovce, Vyšná Jablonka a pod.), do styku s príslušníkmi UPA takým spôsobom, že banderovci obsadili dedinu, obkľúčili stanicu NB a informovali službukonajúcich o márnosti ich odporu. Niekedy rozprávali príslušníkom NB o ideách a cieľoch svojho hnutia, inokedy ich presvedčili, aby šli s nimi do niektorého rodinného domu či krčmy a tam diskutovali. Veliaci príslušníci UPA (v tomto prípade išlo o Romana Hrobelskeho – „Brodyča“, zaisteného v roku 1947) prirodzene tvrdili, že pri stretnutí a rozhovorov s príslušníkmi NB šlo z ich strany o dobrovoľnú účasť na týchto aktivitách UPA. Naopak príslušníci NB sa bránili tým, že boli donútení z obáv pred použitím zbrane. V prípade obce Nemcovce nakoniec „Brodyč“ pripustil, že príslušníci NB neprišli k nim dobrovoľne, ale boli predvedení vojakmi sotne, na základe čoho sa Komisia priklonila skôr k verzii príslušníkov NB. Naopak pri podobných ďalších stretnutiach UPA s členmi NB či FS, už Komisia kritickejšie preberala verzie československých orgánov a iniciovala dôkladnejšie vyšetrovania v smere tvrdení veliteľov UPA, resp. sa čiastočne priklonila k ich interpretácii udalostí. ABS, f. 307-103-1, Hlásení o trestných činech UPA.

²⁵ Šlo o Helmutha Krausa (Grausa), ktorý utiekol zo zajateckého tábora a vstúpil do UPA, bol zdravotníkom v „Burlakovej“ sotni. Najskôr bol pri prechode Slovenskom ozbrojený puškou, neskôr už i samopalom. Dňa 17. augusta 1947 od sotne odišiel, postupoval samostatne a u slovenského obyvateľstva žobral jedlo. Takto došiel až k Starej Turej, kde bol 30. augusta 1947 zajatý. ABS, f. 307-103-1, Agenda Komisie.

„Mali sme páchatel'ov a nemali sme trestný čin...“

boli odovzdaní na úrad Štátnej bezpečnosti (ŠtB) a na kriminálnu úradovňu v Ostrave, 8 osôb HŠ MNO v Prahe²⁶.



Obr. 1: Vojaci UPA v československom zajatí (približne august – september 1947; pravdepodobne v Košiciach). *Zdroj:* Vojenský historický ústav (VHA), Bratislava, f. Veliteľstvo 4. oblasti Bratislava 1945 – 1950, šk. 24.

²⁶ ABS, f. 305-143-1, Závěrečná zpráva Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup na území ČSR; ABS, f. 307-77-7, Soznam členov UPA a nimi spáchaných zločinov

Pri hodnotení trestnej zodpovednosti príslušníkov UPA zaistených na území ČSR sa vychádzalo z právneho aspektu, že všetci ukrajinskí partizáni v Československu boli členmi ilegálnej ozbrojenej skupiny z Poľska a nezákonne prekročili hranice suverénneho štátu. Všeobecne sa na všetkých partizánov UPA vzťahovalo tiež obvinenie z nedovoleného ozbrojovania sa a z porušovania zákona na ochranu republiky (t. j. porušenie integrity štátu, ohrozovanie štátneho a verejného poriadku, ideologická diverzia atď.)²⁷. Ostatné obvinenia toho-ktorého zaisteného príslušníka UPA už mali skôr individuálny charakter – najmä podľa zistenia účasti na jednotlivých trestných činoch (ohrozovanie so zbraňou, obmedzovanie osobnej slobody, napadnutie štátnych orgánov, krádeže, vraždy a pod.)²⁸

Interesantné – z pohľadu dnešného skúmania problematiky pôsobenia UPA na území Slovenska, resp. Československa – sú najmä zovšeobecnené zistenia Komisie popisujúce organizáciu a aktivity oddielov UPA ako v období hlavného prieniku v roku 1947, tak aj pri predchádzajúcich dvoch rejdoch z rokov 1945 a 1946. Aj keď sa tieto sumáre Komisie nie vždy zhodujú s dnešným stavom výskumu činnosti ukrajinských povstalcov v Československu a sú zväčšia tendenčne ovplyvnené vtedajším politickým hodnotením UPA (ako pozostatku fašistickej reakcie), poskytnú aj viaceré hodnotné pôvodné informácie.

Na základe dovtedajších poznatkov a informácií získaných vyšetrovaním zaistených príslušníkov UPA tak Komisia konštatovala, že prvého rejdu na Slovensko v auguste – septembri 1945 sa zúčastnilo asi 900 banderovcov (čo je značne nadhodnotený údaj).²⁹ Na území severovýchodného Slovenska sa snažili najmä o propagáciu idey samostatnej ukrajinskej štátnosti. V tejto súvislosti sa im dávalo za vinu podvracanie pokoja, poriadku a integrity Československa (absurdne sa im pripisovalavina za snahu pripojiť severovýchodné Slovensko k tzv. Veľkej Ukrajine), podvracanie ľudovodemokratického režimu, propaganda proti spojencom Československa (proti Poľsku a Sovietskemu zväzu), propaganda proti skupinám československého obyvateľstva (proti komunistom a Židom).³⁰

²⁷ ABS, f. 305-143-1, Akce Banderovců proti ČSR, jejich členství v civilní síti OUN a UPA se zřetelom na ustanovení zákona na ochranu republiky.

²⁸ Porovnaj: ONDRÁK, V.: *Losy członków Ukraińskiej Powstańczej Armii...*, s. 469-472.

²⁹ Súčasný výskumy však korigujú tento údaj na približne 500 osôb – príslušníkov troch sotní UPA (prevažne z 24. taktickej skupiny UPA „Čierny Les“ kuriňa (práporu) „Podkarpatského“) a členov civilnej siete OUN v juhovýchodnom Poľsku. Porovnaj: ŠMIGEL, Michal – SYRNÝ, Marek: „Rázne a prísne proti banderovcom...“ Bezpečnostné a politicko-spoločenské aspekty prienikov oddielov Ukrajinskej povstaleckej armády na územie Československa v rokoch 1945 – 1947. In: *Acta historica Neosoliensia*, tom. 22, 2019, č. 2, s. 25-26.

³⁰ K propagande UPA v Československu a jej vplyvu na československú povojnovú spoločnosť pozri: SYRNÝ, Marek: *Banderovci a slovenská spoločnosť v rokoch 1945 – 1948*. In: *Acta historica Neosoliensia*, tom. 8, 2005, s. 155-162.

Okrem toho boli banderovci apriórne obviňovaní aj z viacerých klasických trestných činov – najmä lúpeží a vražd 18 židov a komunistov z obcí Nová Sedlica, Ulič a Kolbasov v okrese Snina – na severovýchodnom Slovensku v období november – december 1945 (čo však nezapadá do obdobia prvého rejdru UPA ani s ním nesúvisí; udalosti sa odohrali medzi prvým a druhým rejdrom oddielov UPA na Slovensko)³¹. Jediným zaisteným ukrajinským partizánom, ktorý bol Komisiou obvinený aj za podiel na aktivitách UPA na Slovensku v auguste – septembri 1945, bol Roman Hrobeľ'skyj – „Brodyč“ ako účastník prvého (a neskôr aj druhého) rejdru³².

Z podobných prečinov proti československým právnym normám boli vo všeobecnosti obviňovaní príslušníci UPA, ktorí sa zúčastnili druhého rejdru na Slovensku v apríli 1946. Výrazným rozdielom však bolo, že zatiaľ čo pri činnosti v roku 1945 sa viac pripisovala vina za klasické trestné činy (spomínané krádeže a vraždy v okr. Snina), v súvislosti s druhým rejdrom sa prízvukovala najmä ich protispojenecká (antisovietska) a protikomunistická propaganda.³³ Tá mala údajne (vplyvom strachu komunistov z možného násillia UPA proti nim) výrazný vplyv na výsledky volieb na severovýchodnom Slovensku v prospech „reakcie“ a slovenskej Demokratickej strany³⁴. Podľa vtedajších odhadov Komisie sa druhého rejdru zúčastnili tri sotne UPA počítajúce približne štyri stovky povstalcov.³⁵

³¹ V špeciálne vypracovanom posudku z 23. januára 1948 sa na margo vražd v uvedených obciach konštatovalo: „Po svojom propagačnom rejde na jar 1946 zval'ovali banderovci uvedenú činnosť teroristickú na zbehlú skupinu 5-6 osôb UPA. Je preukázané, že tieto zločiny boli spáchané pravidelnými a značnejšími skupinami UPA.“ (Archív Ústavu pamäti národa (A ÚPN), f. B 10, Banderovskej organizácie OUN a UPA – posudok.) K novším interpretáciám vražd uskutočneným koncom roku 1945 v Novej Sedlici, Uliči a Kolbasove Sninského okresu pozri: ŠMIGEL, Michal: Vraždy židov a komunistov na severovýchodnom Slovensku v roku 1945: Kolbasovská tragédia. In: *Acta historica Neosoliensia*, tom. 10, 2007, s. 217-231; ŠMIGEL, Michal: Neobjasnené vraždy Židov v Sninskom okrese na konci roku 1945. Tragédia v Kolbasove a jej pozadie. In: MARCINEKOVÁ, Jaroslava a kol.: *Fragmenty židovstva (Snina a okolie)*. Snina : Elinor, 2018, s. 61-86.

³² ABS, f. 305-143-1, Závěrečná zpráva Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup na území ČSR.

³³ Porovnaj hlásenia z roku 1946: Slovenský národný archív (SNA), Bratislava, f. Poverenictvo vnútra – obežníky, šk. 5, Situačná správa o banderovcoch za obdobie od 16. do 28. apríla 1946. Vid' aj publikované hlásenia v zborníku dokumentov: ŠMIGEL, Michal (ed.): *Letopis UPA. Tom. 48. UPA vo svetle slovenských a českých dokumentov (1945 – 1948). Kniha 1: Rejdy UPA v dokumentoch vojenských a bezpečnostných štruktúr ČSR (1945 – 1946)*. [online]. Toronto – Lviv: Vyd. „Litopys UPA“, 2010, s. 407-522, [cit. 2025-11-01]. Dostupné na internete: <https://litopysupa.com/wp-content/uploads/2019/01/Tom_48_UPA_v_svitli_slovatskykh_ta_cheskykh_dokumentiv_1945_-_1948_Knyha_1.pdf>

³⁴ Pozri napr. Správu Komisie MV ČSR vyšetrujúcej predvolebnú kampaň na Slovensku (Národný archív (NA), Praha, f. 100/24, sv. 41, a.j. 839). Účelové obviňovanie slovenských demokratov z nešťátotvornosti a „reakčnosti“ patrilo pritom k politickému slovníku českých a slovenských komunistov už od volieb 1946, ale najmä od leta 1947.

³⁵ ABS, f. 305-143-1, Závěrečná zpráva Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup

Najväčšia pozornosť Komisie sa, samozrejme, venovala tretiemu prieniku jednotiek UPA do Československa v období jún – november 1947 spôsobenom existenčným únikom do americkej zóny v Nemecku. Šlo v porovnaní s predošlými rejdami o veľmi dlhý časový úsek, naplnený mnohými vojensko-bezpečnostnými akciami, ktoré mali svoj (nie nevýrazný) vplyv aj na celkový vývoj spoločenskej a politickej situácie v krajine. V tejto súvislosti uzavierala Komisia na základe získaných poznatkov pôsobenie „Hromenkovej“ sotne na území ČSR nasledovne: veliteľ „Hromenko“ (por. Mychajlo Duda) sa snažil o čo najrýchlejší, bezkonfliktný prechod na Západ. Preto sa pri stretoch s československými vojenskými a bezpečnostnými orgánmi nestaval na odpor a snažil sa skôr o únik, aj keď bol v jednoznačnej presile. Podobne sa snažil minimálne prichádzať do stretu s obyvateľstvom – k samotám a salašom vysielal väčšinou iba malé skupiny, ktoré mali zabezpečiť stravu a potrebné informácie (ale iba vtedy, keď to už bolo veľmi nutné). Vďaka tomuto minimalistickému zabezpečovaniu sotne v jeho oddiele upadala bojová morálka a množili sa dezercie, ktoré „Hromenko“ riešil (údajne) popravou štyroch nespokojencov.³⁶ Podľa údajov Komisie mala „Hromenkova“ sotňa pri prekročení hraníc ČSR 108 členov. Z nich 7 padlo pri prestrelkách s československými orgánmi, už spomínaní štaria boli zabití na údajný „Hromenkov“ príkaz, 45 príslušníkov sotne bolo zajatých alebo sa dobrovoľne vzdali československým orgánom (z nich bolo 32 odovzdaných Poľsku) a ostatným 52 sa podarilo prejsť územím krajiny na Západ (pričom 36 išli s veliteľom „Hromenkom“ a 15 – 16 postupovali ako samostatná skupina). Vzhľadom na vyššie uvedenú snahu o čo možno najrýchlejší a bezkonfliktný únik cez Československo spôsobila „Hromenkova“ sotňa – podľa výpočtov Komisie – iba menšie škody na majetku (rekvirovanie potravín a šatstva) v hodnote približne 80 000 Kčs. Okrem násilného obmedzovania slobody sa presne neidentifikovaným príslušníkom sotne pripisovala tiež vražda Františka Dvořáka,

na území ČSR. Bližšie k súčasným poznatkom o prvom a druhom rejde UPA na východnom Slovensku v rokoch 1945 a 1946 pozri: ŠMIGEL, Michal: *Banderovci na Slovensku (1945 – 1947)*. Banská Bystrica : FHV UMB, 2008; ŘEPA, Tomáš: *Banderovci. Politické souvislosti, následky zneužití tématu komunistickou propagandou, návaznost na hybridní konflikt*. Praha : Academia, 2019; ONDRÁK, Vlastimil: *Soud krví a železem. Ukrajinský integrální nacionalismus, „banderovci“ a jejich místo v evropských dějinách. Díl 2. Československý kontext*. Praha : Academia, 2024.

³⁶ Informáciu o údajných popravách v „Hromenkovej“ sotni (spomínaných štyroch mužov) prevzalo vojenské spravodajstvo (a neskôr aj česko-slovenská historiografia) z výpovede Omeliana Cylupy – „Hrušky“, ktorý dezertoval a dobrovoľne sa vzdal 26. júla 1947 na MNV v Kráľovej Lehote (ABS, f. 307-94-15, Dotazník o zadržanom členovi UPA Emilianovi Cylupovi, ps. „Hruška“). Iné zdroje túto informáciu nepotvrdzujú. Podrobnejšie pozri: ПОТИЧНИЙ, Петро Й. *Пропагандивний рейд УПА в Західну Європу*. Торонто: В-во «Літопис УПА», 2013, s. 94.

predsedu Národného výboru v obci Hory v okrese Dačice, v auguste 1947, a zastrelenie civila Josefa Mička pri prestrelke v Návojnej v okrese Uherský Brod³⁷.

Najznámejšou a z pohľadu československých orgánov najnebezpečnejšou skupinou, ktorá sa v lete 1947 ocitla na území Československa, bola sotňa vedená Volodymyrom Ščyhel'skym – „Burlakom“. Preto sa aj pozornosť vyšetrovateľov sústred'ovala najmä na jeho skupinu a trestné činy spáchané jej príslušníkmi. Podľa zistení, ktoré vyplynuli z vyšetrovania Komisie, prekročilo hranice Československa 101 až 103 príslušníkov Burlakovej sotne. Skupina ostala spolu až do 16. augusta 1947, kedy „Burlaka“ rozdelil zbytok svojich partizánov na 7 menších skupín, aby týmto zvýšil ich šancu na prerazenie z obkl'účenia v Malej Fatre. Táto taktika sa nakoniec ukázala ako úspešná, keďže sa podarilo uniknúť až piatim skupinkám, i keď za cenu neskoršieho zatknutia samotného „Burlaka“³⁸. Komisia evidovala, že z pôvodných príslušníkov „Burlakovho“ oddielu bolo 11 jej členov zabitých (pričom jeden spáchal samovraždu) pri dovedna 15 potýčkach s československými vojenskými a bezpečnostnými formáciami, 53 povstalcov bolo zaistených (z toho 12 boli odovzdaní do Poľska) a 37 – 38 uniklo do západného Nemecka. Kládli sa im za vinu podobné prečiny ako pri „Hromenkovej“ sotni, avšak už s tým rozdielom, že sa konštatoval ich väčší výskyt. Vysvetľovalo sa to tým, že „Burlaka“ poskytoval svojmu mužstvu väčšiu voľnosť a dovoľoval im častejšie „navštevovať“ slovenské civilné obyvateľ'stvo. Omnoho vyššia ako pri „Hromenkovej“ sotni bola aj štatistika mŕtvych, ktorých mali mať „burlakovci“ na svedomí – šlo o troch zabitých príslušníkov SNB a 8 vojakov (predovšetkým neslávne známe zastrelenie šiestich ašpirantov v potýčke na Lupčianskej Magure).³⁹ Okrem ľudských životov na československej strane bola vypočítaná celková škoda spôsobená príslušníkmi

³⁷ ABS, f. 305-143-1, Závěrečná zpráva Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup na území ČSR.

František Dvořák, účastník hnutia odporu z čias nemeckej okupácie, pokúsil sa na vlastnú päsť (ozbrojený puškou) zajať dvoch príslušníkov „Hromenkovho“ oddielu. V prestrelke bol smrteľne zranený. V prípade Josefa Mička existuje podozrenie, že bol zastrelený „svojimi“. V noci 10. augusta 1947 sa J. Mička dostal medzi hliadky 10. pešieho práporu z Hodonína (VÚ 8825) a tie si ho pomýlili z banderovcami. Pozri: ONDRÁK, V.: Losy członków Ukraińskiej Powstańczej Armii..., s. 467.

³⁸ Je potrebné upozorniť, že, vidiac bezvýchodiskovosť svojej prenasledovanej skupiny a vo viere, že československé orgány nevydajú ukrajinských povstalcov Poľsku, sa 3. septembra 1947 „Burlaka“ dobrovoľne vzdal príslušníkom československej armády pri samote Jánošíkovo blízko Vrútok.

³⁹ Dňa 5. augusta 1947 ráno po 6. hod. sa neúspešne pokúsila „Burlakova“ sotňa o prekonanie postavenia československej armády v údolí potoka Lupčianka južne od Partizánskej Lupče. Pri strete bol jeden povstalec ťažko ranený, zajatý a odvezený na veliteľ'stvo sťahacej jednotky „Rys“, ktorému úsek podliehal. Veliteľ'ovi „Rysa“ pplk. pech. Maixnerovi zrejme

„Burlakovej“ sotne odhadovaná až na 600 000 korún. Šlo prevažne o rekvirovanie šatstva a obuvi, vynucovanie potravín, krádeže dobytku a cenností, násilné odoberanie výstroje a výzbroje príslušníkom československých ozbrojených orgánov a pod.⁴⁰

Tretou väčšou bojovou skupinou UPA, ktorá sa v roku 1947 pokúšala prejsť územím Československa na Západ bola sotňa pod velením Romana Hrobelskeho – „Brodyča“. Samotný veliteľ sa zúčastnil prvého a druhého propagandistického rejdu UPA na severovýchodnom Slovensku v rokoch 1945 a 1946, takže situáciu v krajine poznal relatívne dobre. Možno aj tieto predošlé skúsenosti, ako aj informácie o nie najlepších výsledkoch „Hromenkovej“ a „Burlakovej“ sotne prebýjajúcich sa cez celé územie Slovenska, primáli „Brodyča“ k rozhodnutiu neskúšať prechod cez Slovensko, ale obísť ho pozdĺž poľsko-slovenských hraníc a prejsť do americkej okupačnej zóny až cez Moravu. Oddiel „Brodyča“ sa ale na území Slovenska ocitol (v okolí Starej Ľubovne) pod tlakom poľského vojska a s cieľom nájsť tu dočasný úkryt, a to ešte pred svojím plánovaným prechodom na Západ, krátkodobo v júni 1947. Pri tomto epizodickom pobyte „Brodyčovej“ sotne v okolí Starej Ľubovne sa však odohral závažný incident – zámerne usmrtenie dvoch slovenských príslušníkov FS, ktorý z pohľadu trestnej činnosti UPA na území Slovenska, resp. Československa bol vo svojej podstate ešte závažnejší ako zastrelenie ašpirantov na Ľupčianskej Magure v rámci regulárnej bojovej akcie.⁴¹

ľahké odrazenie „Burlakovej“ jednotky dodalo prílišnej odvahy, podcenil situáciu a vyslal na prieskum smerom k odrazenej skupine UPA prieskumnú čatu 18 ašpirantov vedenú čatárom Aloisom Rambousekom. Prieskumná čata, rozdelená na 3 skupiny, sa aj v dôsledku svojho nie plne koordinovaného postupu a menšej ostražitosti dostala na okraji lesa do čelnej a bočnej paľby „Burlakových“ síl strážiacich ostatok oddielu. K strelbe došlo na „Burlakov“ povel potom, čo sa vojaci na vyzvanie, aby sa vzdali, začali pripravovať na paľbu proti nim. Výsledkom prestrelky bolo šesť mŕtvych a päť ranených ašpirantov (troch „burlakovci“ zajali, následne ošetrili a prepustili). Čata bol rozprášená a do večera sa k „Rysu“ vrátili iba 10 ašpiranti (vrátane niektorých ranených). O 19. hod. po oboznámení sa so situáciou a informácií o troch ranených na salaši blízko Larisky vyslal sem veliteľ „Rysa“ sanitné auto pre ranených. Vzhľadom na prichádzajúcu noc pplk. pech. Maixner upustil od pátrania po ostatných nezvestných členoch prieskumu. Až na druhý deň ráno o 7.30 hod. vyslal veliteľ „Rysa“ v smere predošlého stretu prieskumu s UPA pátraciu skupinu dvoch dôstojníkov a 30 vojakov. Ti sa o 16. hod. vrátili s informáciou o šiestich mŕtvych a dvoch ranených ašpirantoch, ktorí zostali na mieste bojov. Vojenský historický archív (VHA), Praha, f. Vojenská kancelária prezidenta, šk. 10. Vid' aj: ABS, f. 302 (Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky), sign. 302-145-3; ŘEPA, Tomáš: Střet na Maguře 5. srpna 1947. Boj československé armády s Burlakovou jednotkou Ukrajinské povstalecké armády. In: BINAR, Aleš a kol.: *Ozbrojené síly a československý stát*. Brno : Univerzita obrany, 2020, s. 261-274.
⁴⁰ ABS, f. 305-143-1, Závěrečná zpráva Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup na území ČSR. Porovnaj tiež napr. dobové hlásenie trestných činov spáchaných UPA: SNA, Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – spravodajské, šk. 9.

⁴¹ Pri svojom pobyte na Slovensku v júli 1947 „Brodyčov“ oddiel zajal troch príslušníkov FS. Jednému z nich sa však podarilo uniknúť a „Brodyč“ sa – z obáv pred možným vypátraním

Okrem toho sa „Brodyčovej“ jednotke v súvislosti s jej krátkym pôsobením na Slovensku kládlo tiež za vinu zranenie dvoch príslušníkov SNB, pričom iba pri štyroch stretoch s československým vojskom, resp. orgánmi SNB stratil vtedy „Brodyč“ v boji troch členov svojho oddielu⁴².

Z pohľadu efektivity prechodu jednotlivých organizovaných oddielov UPA územím Československa v roku 1947 sa práve „Brodyčova“ sotňa javí ako najúspešnejšia. Podľa zistení Komisie sa z pôvodných 86 členov oddielu podarilo dostať na Západ až 53 z nich. Iba traja príslušníci sotne zahynuli v prestrelkách s československými jednotkami a iba 30 povstalcov bolo zajatých (traja boli vydaní do Poľska). Táto efektivita prechodu bola dosiahnutá najmä rozdelením sotne na menšie (spravidla niekoľkočlenné) skupinky na Morave, ktoré mali väčšiu šancu zostať neodhalené, resp. nedostihnuté vojakmi a príslušníkmi SNB, pričom aj československé bezpečnostné orgány týmto nútili trieštiť svoje sily. Ich „neviditeľnosť“ umocňoval aj fakt, že podobne ako v prípade „Hromenkovej“ taktiky, sa snažili minimálne prichádzať do styku s civilným obyvateľstvom. Svoje aktivity na území Moravy obmedzili iba na menej časté (iba v najnutnejších prípadoch) vynucovanie si potravy, resp. máp. Táto roztrieštenosť však mala aj svoje tienisté stránky vplývajúce na morálku a odhodlanie povstalcov. Bez schopných veliteľ'ov a ich ráznych rozkazov a usmernení totiž upadala u mnohých rozptýlených príslušníkov Brodyčovej sotne motivácia a disciplína, stali sa v cudzom prostredí – bez znalosti terénu, jasného smeru pochodu a vyhľadovaní – obyčajnými štvancami na pokraji psychických a fyzických síl. Z tohto dôvodu v poslednej fáze akcií proti skupinkám „Brodyčovej“ sotne boli násilím zaisťení iba traja príslušníci (vrátane samotného „Brodyča“),⁴³ ale až 19 sa prihlásilo československým orgánom dobrovoľne. Vzhľadom na minimalistický charakter prechodu „Brodyčovej“ sotne územím Moravy sa tu dopustili aj najmenšieho počtu a závažnosti trestných činov (prevažne iba vynucovanie si potravy a zastrašovanie). Jediným zabitím, z ktorého bola obvinená nezistená „Brodyčova“ skupinka, bolo zastrelenie príslušníka SNB 30. septembra 1947 pri Bielom kríži (okres Frýdek Místek) na moravsko-slovenskom pomedzí.⁴⁴

československým vojskom a v snahe predísť ďalším komplikáciám pre jeho skupinu – rozhodol zostávajúcich dvoch financov usmrtiť. Pri výsluchu doslova uviedol: „Dal som preto rozkaz „Dorošovi“, aby oboch príslušníkov FS zlikvidoval. Akým spôsobom prišli o život a akým spôsobom boli usmrtení, to nemôžem uviesť. „Doroš“ mi hlásil, že likvidáciu dal vykonať“. ABS, f. 302-142-6, Protokol výpovedi Romana Hrobelského – „Brodyča“ z 27. novembra 1947.

⁴² ABS, f. 305-143-1, Závěrečná zpráva Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup na území ČSR.

⁴³ Roman Hrobelský – „Brodyč“ (tiež „Roman“) bol začiatkom októbra 1947 zajatý civilistami v okolí Březovej juhozápadne od Moravskej Třebovej a odovzdaný príslušníkom SNB.

⁴⁴ ABS, f. 305-143-1, Závěrečná zpráva Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup

Zaujímavé, okrem štatistických údajov viažucich sa k vyšetrovaniu hlavných oddielov UPA prenikajúcich na Západ, sú tiež informácie Komisie, ktoré súvisia s únikom príslušníkov menších skupín zo sotní UPA československým územím. Na základe dostupnej písomnej dokumentácie a z vypočúvaní zaistených povstalcov Komisia identifikovala členov ďalších ôsmich sotní – „Bir“ (štyri osoby, žiaden trestný čin), „Brill“ (štyri osoby, 18 trestných činov), „Stach“ (tri osoby, jeden trestný čin), „Chrin“ (tri osoby, žiaden trestný čin), „Kalinovič“⁴⁵ (päť osôb, štyri trestné činy) a po jednom príslušníkovi zo skupiny „Mar“, „Tuča“ a „Jar“. Okrem nich evidovala Komisia tiež 16 zaistených, resp. identifikovaných príslušníkov civilnej siete ukrajinského podzemného hnutia v juhovýchodnom Poľsku, ktorých však obviňovala iba z menších prečinov krádeží a zločinu nedovoleného ozbrojovania⁴⁶. Aj keď názvy týchto menších skupín nie vždy korešpondujú s ich reálne používaným označením v štruktúrach UPA, resp. niektoré názvy skupín boli skomolené pri prepise výpovedí, podávajú aspoň aký-taký obraz o nich a o informáciách, s ktorými československá strana pracovala pri hodnotení UPA.

Okrem záverečnej správy z 12. februára 1948 Komisia vypracovala aj ďalšie hodnotiace dokumenty. Medzi nimi „Banderovské organizácie OUN a UPA – posudok“ (23. januára 1948)⁴⁷ a dodatok k nemu pod názvom „Akcie Banderovcov proti ČSR; ich členstvo v Civilnej sieti OUN a UPA sa zreteľom na ustanovenia zákona na ochranu republiky (zo 17. februára 1948) adresovaný Štátnym zastupiteľstvám v Košiciach a Banskej Bystrici⁴⁸. Taktiež analytickú správu „Civilná sieť OUN a UHWR⁴⁹ na etnickom území Ukrajiny – jej organizácia a činnosť“, datovanú 24. februárom 1948⁵⁰. Interesantným z pohľadu dobových sumárnych počtov o početnosti a úspešnosti prieniku UPA československým územím v roku 1947 je „Zoznam príslušníkov UPA, ktorí boli zajatí, zastrelení, odovzdaní Poľsku alebo sú v internačnom tábore zaistení“, vypracovaný Komisiou vo februári 1948 a

na území ČSR.

⁴⁵ Väčšinu informácií o tejto skupine získala Komisia z výpovedi Hryca Mazura – „Kalinoviča“, ktorý uvádzal, že bol pôvodne iba veliteľom roja sotne „Bojko“ a až po zranení veliteľa sotne prevzal nad ňou veliacu funkciu, na základe čoho sa sotňa podľa jeho krycieho mena premenovala na „Kalinovič“. ABS, f. 305-143-1, Protokol výpovedi Hryca Mazura – „Kalinoviča“ z 18. decembra 1947.

⁴⁶ ABS, f. 305-143-1, Záverečná správa Komise pro vyšetřování zločinů banderovských tlup na území ČSR.

⁴⁷ A ÚPN, f. B 10, Banderovské organizácie OUN a UPA – posudok. Taktiež: ABS, f. 305-143-1, Banderovské organizácie OUN a UPA – posudek.

⁴⁸ ABS, f. 305-143-1, Akce Banderovců proti ČSR; jejich členství v Civilní síti OUN a UPA se zřetelom na ustanovení zák. na ochr. republiky.

⁴⁹ UHWR (UHVR) – z ukr. Ukrajinská hlavná oslobodenecká (vyzvol'ná) rada.

⁵⁰ ABS, f. 305-143-1, Civilní síť OUN a UHWR na etnickém území Ukrajiny – její organizace a činnost.

spracovaný do prehľadnej tabuľkovej formy. Obsahuje menoslov 265 (263) osôb, ktoré boli zastrelené, zajaté alebo sa vzdali dobrovoľne československým orgánom s uvedením ich roku a miesta narodenia, príslušnosti k oddielu UPA či civilnej siete OUN, kde a kedy boli zajatí, resp. sa vzdali a kde sa toho času nachádzali (stanom na začiatok februára 1948), resp. kedy boli vydaní poľským orgánom (tieto údaje nie sú však úplné pri každej osobe).⁵¹ Pritom celkové číselné údaje v tomto „Zozname príslušníkov UPA...“ mierne sa odlišujú od posudku o organizáciách OUN a UPA vypracovaného Komisiou 23. januára 1948. V predmetnom dokumente sa konštatuje, že cez Československo sa v lete a jeseni 1947 pokúšalo preniknúť na Západ 500 „dobro ozbrojených Banderovcov“, z ktorých bolo 38 zabitých československými orgánmi pri prestrelkách a štyria boli popravení na údajný „Hromenkov“ rozkaz. Ďalších 154 ukrajinských povstalcov bolo zajatých⁵² a asi len ďalším 200 z nich sa podarilo prekíznúť do Rakúska, resp. Nemecka. Pri bojoch československej armády a Bezpečnosti s prenikajúcimi oddielmi UPA prišlo o život 10 československých vojakov a päť príslušníkov SNB, štyria členovia FS sú t. č. nezvestní (v tom dvaja zaškrtení na príkaz „Brodyča“). Z civilných československých obetí sa udávali dvaja zabití.⁵³

Pre porovnanie (s údajmi Komisie z februára 1948) historik Vlastimil Ondrák upozorňuje na správu ministra národnej obrany gen. Ludvíka Svobody, predloženú v novembri 1947 na zasadnutí československej vlády. V nej sa konštatovalo, že československé sily zlikvidovali 344 Ukrajincov, z toho 59 mŕtvych, 39 zranených a 246 zajatých.⁵⁴ To všetko za

⁵¹ ABS Praha, f. 307-78-5, Seznam příslušníků UPA, kteří byli zajati neb zastřeleni nebo kteří byli předáni Polsku, neb jsou v internačním tábore zajištěni.

⁵² Evidentne do počtu zajatých (154) ukrajinských povstalcov v dokumente „Banderovské organizácie OUN a UPA – posudok“ Komisia nezahrnula 67 osôb, ktoré boli vydaní Poľsku v období január – august 1947 (viď pozn. č. 5). Ak by sa tak stalo, počet zajatých Ukrajincov by sa vyšplhal na 221 osôb a približoval sa iným „štatistikám“ (viď ďalej v texte a v pozn. č. 55-56).

⁵³ A ÚPN, f. B 10, Banderovské organizácie OUN a UPA – posudok. Vyššie uvedené dokumenty z proveniencie Komisie sú publikované a verejne dostupné: ŠMIGEL, M. (ed.): *Letopis UPA. Tom. 53...*, s. 1045-1116, [cit. 2025-11-01]. Dostupné na internete: <https://litopy-supa.com/wp-content/uploads/2019/01/Tom_53_UPA_v_svitli_slovatskykh_ta_cheskykh_dokumentiv_19451948_Knyha_2_Reid_UPA_u_Zakhidnu_Yevropu.pdf>

⁵⁴ Podľa našich prepočtov vychádzajúcich z vyššie spomínaného „Zoznamu príslušníkov UPA...“ a predpokladaného počtu 500 príslušníkov UPA a civilnej siete OUN, ktorí v druhom polroku 1947 prechádzali územím Československa na Západ, bolo československými bezpečnostnými orgánmi zaistených spolu 216 osôb (zajatci a dobrovoľne sa vzdavší) a ďalších 46 osôb na území krajiny zahynulo. Prebiť sa do demokratického sveta sa teda v roku 1947 podarilo asi 238 osobám – čiže 48 % z celkového známeho počtu ukrajinských povstalcov. Podľa: ŠMIGEL, M. (ed.): *Letopis UPA. Tom. 53...*, s. 45. K takmer podobným číslam dospel vo svojom výskume aj český výskumník V. Ondrák. Pozri: ONDRÁK, V.: Losy

cenu 46 československých občanov (v tom 22 osôb zabitých pri nehodách, 4 – 5 civilistov zabitých československými jednotkami alebo vlastnými ozbrojenými civilistami a len jeden civilista – F. Dvořák – zavraždený príslušníkmi UPA), 98 zranených (z toho 26 v boji, ostatní mimo bojov – väčšinou pri dopravných nehodách a neopatrnnej manipulácii so zbraňami) a päť nezvestných⁵⁵. „Treba dodať, že porovnanie rôznych zdrojov československého pôvodu ukazuje, že celkový počet zabitých československých občanov mohol byť ešte vyšší – nie však v dôsledku činnosti UPA, ale v dôsledku iných nehôd, neopatrného zaobchádzania so zbraňami, zamieňania vlastných ľudí za členov UPA atď.“, konštatuje V. Ondrák⁵⁶.

Podľa nám známych dokumentov vo februári 1948 ukončila Komisia svoju činnosť viažucu sa k vyšetrovaniu prieniku UPA z juhovýchodného Poľska na územie republiky z roku 1947 a výsledky svojej aktivity zhrnula do záverečnej správy. Ďalšie vyšetrovania prenikov a trestných činov, ktorých sa prekročením československého, ale už komunistického právneho poriadku, dopúšťali príslušníci UPA v nasledujúcich mesiacoch a rokoch, už nie je predmetom tejto štúdie. Šlo o diametrálne iné, málo významné prieniky prevažne drobných skupín i jednotlivcov odohrávajúc sa v inej spoločenskej atmosfére a politickom režime v štáte. Ten v hodnoteniach trestných činov zaistených príslušníkov UPA a tých, ktorých za nich označil, už viac a dôraznejšie akcentoval politickú stránku ich prečinov než skutočné trestnoprávne činy (ako nedovolené ozbrojovanie, donucovanie či krádeže)⁵⁷.

członków Ukraińskiej Powstańczej Armii..., s. 463. Napokon tieto počty fakticky korešpondujú s ukrajinskými dokumentami Misie UPA pri Zahraničnom zastupiteľstve UHVR, ktoré uvádzajú, že celkovo v rokoch 1947 – 1949/1950 (t. j. v niečo širšom časovom úseku) prešlo na Západ okolo 315 vojakov UPA a príslušníkov civilnej siete OUN z Poľska. ПОТИЧНИЙ, П. Й.: Пропагандивний рейд УПА в Західну Європу, s. 73, 104; В'ЯТРОВИЧ, В.: Рейди УПА теренами Чехословаччини, s. 122.

⁵⁵ Relatívne rovnaké počty, ktoré predstavil minister L. Svoboda, uvádza aj Jan Fiala, podľa ktorého v období od 10. júla do 12. novembra 1947 bolo v Československu zneškodnených 350 banderovcov (61 zabitých, 260 zajatých a 29 sa prihlásilo dobrovoľne). V komparácii s dobovým autentickým vyšetrovaním J. Fiala uvádza najmä omnoho väčšie čísla zneškodnených jednotlivcov menších skupín UPA, resp. príslušníkov civilnej siete OUN prechádzajúcich Československom – 65, resp. 46 osôb. Podľa: FIALA, Jan: *Zpráva o Akci B*. Praha: Vyšehrad, 1994, s. 218. Fialove údaje pochádzajú z hlásenia Hlavného štábu MNO z 19. novembra 1947 adresovaného Ministerstvu vnútra ČSR. ABS, f. 300 (Zemský odbor bezpečnosti Praha), sign. 300-25-1.

Ohľadom osôb zavraždených príslušníkmi UPA pri prechode československým územím v roku 1947 hovorí J. Fiala o piatich príslušníkoch FS, ôsmich príslušníkoch ZNB, 13 vojakoch a 2 civilných osobách. FIALA, J.: *Zpráva o Akci B*, s. 250-251.

⁵⁶ ONDRÁK, Vlastimil: Propagační rejd Ukrajinské povstalecké armády na Západ a Československo. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek 19*. Praha: Archiv bezpečnostních složek, 2021, s. 58-59.

⁵⁷ Porovnaj napr.: NA, Praha, f. 100/24, sv. 47, a. j. 861, Ukrajinské nacionalistické nebezpečí proti míru a lidovým demokraciám.

Aj keď i v práci *Komisie pre vyšetrovanie zločinov banderovských tlúp na území ČSR* z októbra 1947 – februára 1948 je možno badať vplyv vtedajšieho politického ovzdušia, ktorý skresľoval objektívny pohľad na reálnu trestnosť pôsobenia UPA na území republiky, je možné však na záver konštatovať relatívne korektný priebeh vyšetrovania (vrátane korektného prístupu k vyšetrovaným). V záverečných hodnoteniach a vypracovaných obvineniach prevažovali skutkové, každým štátom či režimom postihované, všeobecné trestné činy nad politickými hodnoteniami a súdmi. V každom prípade mali aj demonštratívny charakter – demonštrovali vôľu ČSR voči spojeneckým záväzkom. V konečnom dôsledku však zaistení, vyšetrovaní a obvinení v trestných činoch ukrajinskí povstalci neboli v Československu súdení. Československá strana sa vyhla tomuto „problému“ (veľkým súdnym procesom so zajatými Ukrajincami) tak, že takmer všetkých z nich v priebehu roka 1948 odovzdala na trestné pokračovanie a postihovanie do Poľska, ktorého bezpečnostné orgány dlhodobo javili záujem o zajatých členov UPA a OUN. Niekoľko (asi 10) osôb bolo vydaných do Sovietskeho zväzu⁵⁸.

Na druhej strane vyšetrovacie protokoly z proveniencie bezpečnostných zložiek ČSR a dokumentácia vytvorená *Komisiou pre vyšetrovanie zločinov banderovských tlúp na území ČSR* v rokoch 1947 – 1948 sú cenným zdrojom informácií a okrem iného zaujímavou odhaľujú osudy ľudí, ktorí sa ocitli v oddieloch UPA z rôznych dôvodov a za rozličných okolností. Odhaľujú životné príbehy ľudí z ukrajinských etnických území v Poľsku a zo západnej Ukrajiny, ktorí sa ocitli v mimoriadne zložitej dobe a takpovediac medzi „mlynskými kameňmi“. Boli prinútení prežiť obdobie nemeckej okupácie, obranný boj voči poľským a sovietskym partizánom, zložité okolnosti prechodu frontu a despoticke formy presadenia obnovej poľskej a sovietskej štátnosti, násilné presídľovanie, represálie, svojvôľu kriminálnych skupín aj orgánov štátu. Na politické ašpirácie a myšlienky nezávislej ukrajinskej štátnosti už väčšina z nich v priebehu roka 1947 pod tlakom udalostí zreteľne rezignovala a usilovala sa len o existenčnú sebazáchovu. Uvedomovali si pritom, že víťazi 2. svetovej vojny rozhodli dávno predtým o osude státisícov ľudí z poľnohospodárskeho a východnej Európy, ktorý v týchto regiónoch nemohol nevyústiť do iných pocitov než boli sklamanie, tragika a zrejme aj fatalizmus.⁵⁹

⁵⁸ Podrobnejšie: ONDRÁK, V.: *Losy członków Ukraińskiej Powstańczej Armii...*, s. 473-496.

⁵⁹ KMEŤ, M.: *Zajatí banderovci vo svetle protokolov*, s. 54-55.